

En

rapport

**VLAAMS ERFGOEDBELEID IN
EUROPESE CONTEXT**

**aanbevelingen vanuit het veld van
erfgoedvrijwilligers**

Natan Bruneel

maart 2006

**CONTACTFORUM
VOOR
ERFGOEDVERENIGINGEN**
vereniging zonder winstoogmerk

rapport

VLAAMS ERFGOEDBELEID IN EUROPESE CONTEXT

aanbevelingen vanuit het veld van erfgoedvrijwilligers

INLEIDING

Dat de wereld niet eindigt aan de grenzen van het eigen dorp, mag een doodoener heten. Een proces van toenemende globalisering maakt dat de hedendaagse mens met gemak (of noodgedwongen) de in- en uitzoomknop van zijn eigen leefomgeving hanteert en samen met het verspringen van schaal zich rekenschap geeft van een ‘niveaugerelateerde’ impact op zijn denken en handelen. ‘Erfgoed’ als wezenlijk verbonden met de identiteitsbepaling en de leefomgeving van de mens, ontkomt hier evenmin aan. Dit sluit misschien bedreigingen, maar evenzeer niet te missen kansen in.

Dit rapport wil voor het Vlaamse erfgoed deze oefening maken vanuit het brede veld van erfgoedvrijwilligers en zoomt uit tot op een Europees niveau. Het dient als startdocument voor een overlegmoment op 13 maart 2006 met de administraties en kabinetten van zowel Cultuur, Monumenten&Landschappen, als Buitenlands Beleid (Vlaams niveau). Vanuit een Vlaams samenwerkingsplatform rond erfgoedverenigingen willen we aan onze voorgedijoverheden onze aanbevelingen terzake overmaken. De zorg voor erfgoed in Vlaanderen wordt voor een niet te onderschatten deel gedragen door een grote groep vrijwilligers. Het doel van onze aanbevelingen is dan ook constructief bij te dragen tot concrete acties rond Vlaams erfgoed in Europese context, waarbij het beleidsniveau én het middenveld de rol spelen die ze moeten (of kunnen) spelen.

AANBEVELINGEN VANUIT HET VELD VAN ERFGOEDVRIJWILLIGERS?

Naar een samenwerking binnen een verruimde erfgoednotie

Het begrip ‘erfgoed’ evolueerde van een eenzijdige appreciatie voor het gebouwde monumentale, over het landschappelijke en het tastbare artefact, naar het erkennen van een immaterieel verhaal binnen een onroerende erfgoedcontext. Dit getuigt reeds van een opening naar een bredere (rijkere) invulling van het patrimonium als dusdanig. Daarnaast is een andere beweging aan de gang die vertrekt vanuit een eerder antropologische en etnologische benadering en die ijvert voor een erkenning en bescherming van het niet-tastbare, het immateriële erfgoed op zich, los van een ‘eerder Westerse’ fixatie op het materiële. Deze evolutie, die in Vlaanderen vorm wordt gegeven door ontwikkelingen binnen de ‘volksculturele sector’, kreeg recent een niet te miskennen internationaal klankbord met het aannemen van de UNESCO-conventie voor de bescherming van het immaterieel erfgoed (2003).

Ook het Vlaamse cultuurbeleid is op de kar van een verruimde erfgoedinvulling gesprongen vanuit de ambitie een ‘integraal en geïntegreerd’ erfgoedbeleid uit te bouwen. Deze ‘vererfgoeding’ van Vlaanderen moet de barrières tussen een ‘hoge en lage cultuur’ in vraag stellen en beleidsmatige

muurtjes tussen onroerend, roerend en immaterieel erfgoed verlagen. In dit verband verheugen we ons over de inspanningen die geleverd worden om de organisatie van Open Monumentendag en Erfgoeddag verder op elkaar af te stemmen en zelfs indien mogelijk als een geïntegreerd geheel te organiseren.

Het is in navolging van de internationale ontwikkelingen en voortbouwend op de dynamiek vanuit het Vlaams beleid dat de drie organisaties die de vrijwillige erfgoedverenigingen binnen de sectoren onroerend, roerend en immaterieel erfgoed overkoepelen en ondersteunen de handen in elkaar sloegen. Deze unieke samenwerking tussen Heemkunde Vlaanderen vzw, het Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw en VCM-Contactforum voor Erfgoedverenigingen vzw wil een veruitwendiging zijn van het nieuwe denken over erfgoed en inspelen op de uitgelezen kans voor vrijwilligersorganisaties om hierin een voorttrekkersrol te spelen. Heemkunde Vlaanderen vzw is de koepelvereniging voor de heemkundige sector in Vlaanderen en het Brussels-Hoofdstedelijk Gewest (zowat 600 vrijwilligersverenigingen, waaronder 130 heemkundige musea). Deze organisatie is de laatste jaren in een proces van sterke kwalitatieve verbetering terecht gekomen en heeft de duidelijke ambitie verder door te groeien. Het Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw (VCV) heeft zich als steunpunt van de Vlaamse Gemeenschap en expertisecentrum ontwikkeld in het cultureel erfgoedveld, zowel voor cultureel erfgoedverenigingen als voor immaterieel erfgoed. VCM-Contactforum voor Erfgoedverenigingen vzw is een netwerk van 230 erfgoedverenigingen in Vlaanderen. Ten behoeve van de aangesloten en andere verenigingen organiseert VCM info- en ervaringsuitwisseling en beschikt over een uitgebreide dienstverlening op maat inzake erfgoedzorg, vrijwilligerswerk en verenigingsleven. Verenigingen kunnen permanent met hun vragen en problemen bij VCM terecht. VCM fungeert ook als spreekbuis van en naar de overheid. Eén van de projecten die door de drie net gemelde (en andere) organisaties werd gerealiseerd is de website en databank www.erfgoedverenigingen.be. Deze databank illustreert treffend de grote diversiteit en reikwijdte van het veld van vrijwilligersverenigingen in de erfgoedsector in Vlaanderen.¹

‘Portoroz’ als katalysator voor een Europees denkkader

een Europese verklaring rond erfgoedvrijwilligers

¹ GIELEN, P. en LAERMANS, R. *Cultureel Goed. Over het (nieuwe) erfgoedregiem*. Leuven, 2005, 121-149. “Cultureel erfgoed” in: R. DILLEMANS en A. SCHRAMME, *Wegwijs in cultuur*, Leuven, 2005, 250-280. JACOBS, M. *Uitbreiding van het begrip erfgoed in het begin van de 21^e eeuw: de UNESCO-conventie van 2003*. Interventie op studiedag ‘Vrijwilligersverenigingen, erfgoed en beleid in de 21^e eeuw’, 18 mei 2005. JACOBS, M. “Immaterieel cultureel erfgoed. De UNESCO-conventie (2003)”. *Mores. Tijdschrift voor volkscultuur in Vlaanderen*, speciale editie (2004) 19-20.

De concrete aanzet voor de samenwerking tussen de drie partnerorganisaties was een reflectiemoment in 2005 rond de ‘Verklaring omtrent de rol van de vrijwilligersorganisaties op het vlak van het cultureel patrimonium (Portoroz 2001)’. Deze ‘verklaring van Portoroz’ kwam binnen de Raad van Europa tot stand na een traject dat van start ging in 1991 met een werkgroep ‘Nieuwe strategieën’. De werkgroep zou nadenken over de rol van vrijwilligersorganisaties. Dit leidde tijdens de 4de conferentie van de ministers voor cultureel erfgoed in Helsinki in 1996 tot uitspraken over de maatschappelijke rol binnen een democratisch stelsel van vrijwilligersorganisaties.

Eenzelfde discours rond het belang van een georganiseerd maatschappelijk middenveld als bijdrage aan een pluralistische, actieve samenleving waarin samenwerking en vertrouwen tussen mensen aangemoedigd wordt en het inbouwen van een kritische stem als essentieel voor een democratie beschouwd wordt, bepaalde de toon op de Oslo-conferentie van 2000. Deze ‘First European Conference on Voluntary Organisations in the field of Cultural Heritage’ werd georganiseerd onder de auspiciën van de Raad van Europa, het Noors Ministerie van Leefmilieu, de Noorse Directie voor het cultureel Patrimonium en de ‘Fortidsminneforeningen’ (vereniging van historische monumenten). Onder de vertegenwoordigers uit vierendertig landen speelde VCM-Contactforum voor Erfgoedverenigingen vzw, samen met haar Nederlandse zusterorganisatie NCM, een belangrijke rol in de besprekingen.

Een jaar later in 2001 werd in Portoroz (Slovenië) op basis van de vorige besprekingen de ‘Verklaring over de rol van de vrijwilligersorganisaties inzake cultureel patrimonium’ ondertekend op de 5de Conferentie van Ministers verantwoordelijk voor het cultureel patrimonium. Voor de volledige tekst verwijzen we naar de website van de Raad van Europa.²

Portoroz gewikt en gewogen

Met de verklaring van Portoroz kwam er voor de eerste maal een en dezelfde tekst op Europees niveau die het opnam voor zowel ‘erfgoed’ als voor ‘vrijwilligersorganisaties’. De gezamenlijke organisatie van een studiedag over de inhoud en implementatie van deze verklaring vormde voor de bovenvermelde partnerorganisaties een concreet startpunt om samen te werken: een verruimde erfgoednotie als opstap, de erfgoedvrijwilliger in Europa als inzet.

Aan de studiedag ging een masterclass vooraf met Dag Myklebust, de ‘geestelijke vader’ van de verklaring van Portoroz (11 mei 2005). De studiedag ‘Weten wij wat zij willen? Vrijwilligersverenigingen, erfgoed en beleid in Europa in de 21ste eeuw’ (18 mei 2005)³ vertrok vanuit

² *5th European Conference of Ministers responsible for the cultural heritage. Portoroz, Slovenia, 5-7 April 2001.* http://www.coe.int/T/E/Cultural_Co-operation/Heritage/Resources/econfer5.asp#P87_18378

³ Programma studiedag: inleidende toespraak door Serge Defresne (kabinet Van Mechelen); sprekers: Ingo Luybaert (VCM), Marc Jacobs (VCV), Daniel Théron (Raad van Europa), Bénédicte Selfslagh (Wallonië en internationale erfgoedfora). Deelnemers panelgesprek onder leiding van Kurt Van Eeghem: Ivo Belet

de inhoud van de verklaring, maar trok het verhaal open naar recente evoluties op internationaal vlak. Een aantal ideeën die dit reflectiemoment hebben opgeleverd worden later in dit rapport verder uitgewerkt.⁴

Alles samen genomen dienen een aantal opmerkingen te worden gemaakt ten aanzien van het initiële vertrekpunt van onze samenwerking rond erfgoedvrijwilligers in Europa, namelijk de verklaring van Portoroz zelf. Wat kunnen we doen met de verklaring? Hoe staat het met de implementatie ervan? In hoeverre moet nog energie worden gestoken in de huidige tekst? Dringt een nieuwe ‘verklaring van Portoroz’ zich op?

Uit de resultaten van het project dat hieronder verder beschreven staat, blijkt dat enkel die vrijwilligersorganisaties de naam ‘Portoroz’ kennen die aangesloten zijn bij VCM-Contactforum voor Erfgoedverenigingen. Via haar contactblad heeft VCM haar leden voortdurend geïnformeerd tijdens de totstandkoming van de verklaring en bij de voorbereiding van de studiedag. Voorbeelden uit het buitenland waar eenzelfde poging wordt gedaan deze tekst te valideren, zijn ons niet bekend. Dat brengt ons ook bij de vraag wat het nut of de betekenis kan zijn van dergelijke sturende teksten vanuit supranationale organisaties? Later komen we hier enigszins op terug, maar toch kan reeds gezegd dat deze verklaring op zich een laag afdwingbaar statuut heeft waarvan de inhoud appelleert aan een vrijwillige navolging door de ondertekenaars. Evenmin in Vlaanderen is deze verklaring op beleidsniveau als dusdanig uitgespeeld met het doel een expliciete implementatie ervan te bekomen. Dat heeft misschien grotendeels met de inhoud zelf van de verklaring te maken. Waar een georganiseerde vrijwilligerswerking (rond erfgoed) in sommige Centraal- en Oost-Europese landen wellicht nog niet zo goed is uitgebouwd, blijft bij ons het gevoel hangen dat deze verklaring een open deur intrapt. Een actief maatschappelijk middenveld wordt door het beleid geapprecieerd en aangemoedigd. De Belgische vzw-wetgeving geldt internationaal als schoolvoorbeeld en ook de recente wet betreffende de rechten van vrijwilligers wijst op een bekommernis vanuit het beleid terzake. In de verklaring wordt eveneens opgeroepen dat vrijwilligersorganisaties actief moeten kunnen participeren aan het beleid, met dien verstande dat de uiteindelijke bevoegdheid nog altijd bij de overheid ligt. Voor een sector die qua professionele omkadering en subsidiëring bijna volledig op de overheid is aangewezen, is het inbouwen van een kritische stem ten aanzien van diezelfde overheid niet altijd een even makkelijke evenwichtsoefening. Sceptische stemmen uit het vrijwillige erfgoedveld vertellen dat de verklaring van Portoroz op dit vlak onrealistisch is. ‘Je kan immers niet bijten in de hand die je voedt’. Aan de andere kant wordt een te grote participatie aan het beleid gehemeld, omdat je op die manier een soort van tweede administratie zou creëren. Deze discussie hoeft hier niet gevoerd te worden. Voor ons komt actieve participatie op de eerste plaats neer op een verhaal van positieve betrokkenheid van beide gesprekspartners in een constructieve dialoog.

(Europarlementslid), Guy Redig (adjunct-kabinetschef kabinet Anciaux), Joris Scheers (afdelingshoofd Monumenten en Landschappen), Anne Mie Draye (hoogleraar LUC). Dagvoorzitter: Piet Jaspaert (VCM)

⁴ voor een verslag van de studiedag: “Studiedag over de verklaring van Portoroz”. *VCM-Contact*, (2005) 5-10.

Voorts wordt in de verklaring gepleit voor een toegang tot financiële middelen en vorming. Ook op dit vlak bestaan er voldoende mogelijkheden en gaat de kracht van de aanbeveling wat verloren in de realiteit. Het is eerder een te projectgerichte financiering die aangeklaagd wordt dan een gebrek aan toegang tot financiële middelen. Portoroz pleit eveneens voor een transsectoraal karakter van het middenveld voor erfgoedverenigingen. De toenadering naar andere sectoren (bijvoorbeeld milieuorganisaties) is een vrij recent gegeven, maar inspanningen in die richting zijn zeker reeds geleverd, zoals bijvoorbeeld de betrokkenheid van Natuurpunt bij de organisatie van OMD 2004 ‘Van nature een monument’.

Naast het aanbevelen van een voor een groot deel reeds verworven toestand voor vrijwilligersorganisaties, wekt de verklaring de indruk geschreven te zijn vanuit een ‘monumentaal’ erfgoedbegrip. Dat blijkt vooral uit de voorbeelden die in de aanbevelingen worden gegeven.⁵ De inhoud van het begrip ‘cultureel erfgoed’ is zoals beschreven de laatste jaren sterk verbreed en dit komt niet in de tekst tot uiting. Een update van de tekst zou wenselijk zijn. De partnerorganisaties beslisten echter in de concrete uitwerking van het project waaronder dit rapport valt, dat het voortbouwen op deze verklaring van Portoroz zou leiden tot een te weinig vernieuwend verhaal met weinig meerwaarde voor de erfgoedvrijwilliger in Vlaanderen. De verklaring van Portoroz blijft wel het initiële vertrekpunt van de samenwerking binnen een Europees kader, maar het lijkt beter haar belang duidelijk op een symbolisch niveau te plaatsen, in plaats van teveel energie in de implementatie van de tekst te steken.⁶

Europa, erfgoed en vrijwilligers; een ontwikkelingsgericht project

De tweede stap in het traject dat Heemkunde Vlaanderen vzw, het Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw en VCM-Contactforum voor Erfgoedverenigingen vzw samen willen doorlopen, was het opzetten van het project ‘Wij willen weten wat jullie willen. Van Portoroz via Straatsburg en Brussel tot de erfgoedverenigingen in Vlaanderen: een 21ste-eeuwse dialoog en ontwikkeling van een geactualiseerd vertoog’. Het project dat op 1 september 2005 van start ging, tracht te achterhalen wat precies de ervaringen, de kansen en de knelpunten zijn van het Europese niveau voor de lokale erfgoedvrijwilliger in Vlaanderen. Een kwalitatieve bevraging van het brede erfgoedveld peilt in de

⁵ Zie bijvoorbeeld het punt 6: “Voluntary organisations should be given an appropriate opportunity to participate in decision-making processes, for instance in spatial planning and the selection of monuments and sites for protection”

⁶ “Vrijwilligersorganisaties en cultureel erfgoed. Een studiedag in Oslo”. *VCM-Contact*, (2001) 17-18.
“Studiedag over de verklaring van Portoroz”. *VCM-Contact*, (2005) 5-10. LUYPAERT, I. *Presentatie van de verklaring van Portoroz. Status Quaestionis in 2005 en nieuwe uitdagingen: conclusies en resultaten van een masterclass met Dag Myklebust op 11 mei 2005*. Interventie op studiedag ‘Vrijwilligersverenigingen, erfgoed en beleid in de 21^e eeuw’, 18 mei 2005. JACOBS, M. “Voorbij Portoroz... Erfgoedverenigingen in Vlaanderen en Europa: een beleidsimpuls”. *Mores. Tijdschrift voor volkscultuur in Vlaanderen*. 1 (2005) 7-8.

diepte en houdt de vinger aan de pols bij geselecteerde erfgoedverenigingen en -koepelorganisaties. De verenigingen die voor een interviewsessie werden gecontacteerd, kwamen reeds op een of andere manier met 'Europa' in contact en zijn daarom goed geplaatst hierover te rapporteren en te reflecteren. Naast de lokale erfgoedvrijwilliger, worden ook Vlaamse en Europese beleidsmakers over dit onderwerp bevroegd. De resultaten van dit onderzoek zullen uitgebreid naar het brede veld gecommuniceerd worden via de publicatie van onderzoeksgelateerde artikels in verschillende vaktijdschriften.

Met dit project trachten de partnerorganisaties dus op een eigen manier 'Portoroz' in te vullen en dit door gericht te zoeken naar de kansen van het Europese niveau voor de erfgoedvrijwilligersorganisaties in Vlaanderen. Het eindrapport wordt eind april 2006 verwacht. Het onderliggend rapport werd ook binnen dit project geschreven en zal uiteraard geregeld gebruik maken van opmerkingen en bevindingen uit dit onderzoeksproject. Het eindrapport zal dan op meer systematische wijze de onderzoeksresultaten presenteren.

EUROPESE UNIE – VERRASSEND DICHTBIJ

Uit de bevraging van erfgoedvrijwilligers bleken de Europese instellingen niet voor iedereen een ver supranationaal orgaan waarvan de werking met een zekere gelatenheid bejegend werd. Vooral voor verenigingen die rond industrieel en onroerend erfgoed werken heeft de Europese regelgeving een onverwacht grote impact op hun bijdrage aan de erfgoedzorg. Om de problematiek beter te kunnen kaderen en oplossingen ervoor te suggereren, moeten we de werking en de mogelijkheden van de Europese instellingen inzake erfgoed kennen, alsook de mogelijkheden om vanuit het Vlaamse erfgoedveld een positie in te nemen in wat we gemakshalve het 'Europees maatschappelijk middenveld' noemen.

Europese richtlijnen = Europees verbod op erfgoedzorg?

Uit de bevraging van erfgoedverenigingen rond de invloed van Europa op hun werking, kwamen bij enkele van die verenigingen duidelijke pijnpunten aan het licht. Het probleem is reeds langer bekend dan vandaag, maar toch blijft het een realiteit voor vele erfgoedzorgers: de negatieve impact die Europese wetgeving kan hebben op dagelijkse erfgoedzorg- en behoud. De voorbeelden die uit de bevraging kwamen, hadden voornamelijk betrekking op het industrieel erfgoed: een verbod op asbest, richtlijnen naar productie en arbeidsregeling, richtlijnen inzake veiligheid waardoor machines zelfs museaal niet meer zouden kunnen draaien (bijvoorbeeld de beperkingen op het aandrijven van machines met een drijfriem, terwijl dit de basis vormt van oude machinale technieken), regelgeving rond voedselveiligheid (met gevolgen voor artisanale productie van streekproducten), verplichte

kleurcode van gasleidingen (bijgevolg ook voor historische gasleidingen), enzovoort. Een Europese organisatie stelde een lijst op van Europese richtlijnen die een negatieve impact hebben op erfgoed⁷:

- Richtlijn 98/8/EG van het Europees Parlement en de Raad van 16 februari 1998 betreffende het op de markt brengen van biociden: deze richtlijn heeft tot doel alle biociden te belasten op de Europese markt. Producenten van houtteer waren niet in staat de juiste informatie te leveren om een toelating te bekomen, met als gevolg een verbod op het gebruik van houtteer. Houtteer wordt gebruikt bij de bescherming van oude houten gebouwen, bijvoorbeeld de houten kerken op palen in Noorwegen.
- Richtlijn 89/106/EEG van de Raad van 21 december 1988 betreffende de onderlinge aanpassing van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen der Lidstaten inzake voor de bouw bestemde producten: deze richtlijn legt een standaardisering van constructiematerialen op. Dit is een bedreiging voor traditionele bouwmaterialen en traditionele conservatiemethodes.
- Richtlijn 93/76/EEG van de Raad van 13 september 1993 tot beperking van kooldioxide-emissies door verbetering van de energie-efficiëntie (SAVE): de richtlijn legt een beperking op de uitstoot van kooldioxide vast. Dit heeft gevolgen voor de ventilatie van oude gebouwen. De algemene binnenklimaatvereisten zijn namelijk moeilijk waar te maken in oude gebouwen zonder dat er ook aan de culturele waarde geraakt wordt.
- Richtlijn 2002/91/EG van het Europees Parlement en de Raad van 16 december 2002 betreffende de energieprestatie van gebouwen: de richtlijn tracht het gebruik van brandstoffen te reduceren in de EU. Dit kan complicaties met zich meebrengen bij het vervangen van originele ramen in oude gebouwen. Voor sommige beschermde gebouwen is in deze richtlijn een uitzondering voorzien (artikel 4).
- Richtlijn 85/337/EEG van de Raad van 27 juni 1985 betreffende de milieueffectbeoordeling van bepaalde openbare en particuliere projecten: de richtlijn regelt het onderzoek naar de invloed van publieke en private projecten op het leefmilieu. Er heerst onduidelijkheid bij gemengde gebieden van cultureel en natuurlijk erfgoed.
- Richtlijn 91/493/EEG van de Raad van 22 juli 1991 tot vaststelling van gezondheidsvoorschriften voor de productie en het in de handel brengen van visserijproducten: met deze richtlijn is het gebruik van een gladde ondergrond vereist bij het bewerken van vis en visproducten. Traditionele houten visserijen komen hierdoor in de problemen en zouden hun productie niet kunnen voortzetten. Om aan de standaarden tegemoet te komen, zouden namelijk immense investeringen moeten gedaan worden die de meeste eigenaars zich niet kunnen veroorloven.
- Richtlijn 95/16/EG van het Europees Parlement en de Raad van 29 juni 1995 inzake de onderlinge aanpassing van de wetgevingen der Lidstaten betreffende liften: het betreft hier liften die permanent in gebruik zijn. De vereiste toegankelijkheid voor personen met een handicap kan een probleem geven in beschermde gebouwen wil men ook niet aan de authenticiteit en de culturele waarde van het gebouw of de lift raken.
- Richtlijn 98/37/EG van het Europees Parlement en de Raad van 22 juni 1998 inzake de onderlinge aanpassing van de wetgevingen van de lidstaten betreffende machines: machinerie moet behoorlijk beveiligd worden in het belang van de arbeider. Wanneer men oude machines met erfgoedwaarde opnieuw wil doen draaien, wordt de wet overtreden.
- Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna: de richtlijn heeft het behoud van biodiversiteit tot doel. Een gevolg is echter dat hardnekkige vegetatie die voorkomt in een habitat die door de richtlijn beschermd wordt en die schade aan het erfgoed toebrengt, niet kan verwijderd worden.
- Richtlijn 98/18/EG van de Raad van 17 maart 1998 inzake veiligheidsvoorschriften en -normen voor passagiersschepen: beschermde passagiersschepen in dienst moeten aan strikte veiligheidsvoorschriften voldoen die niet aanpasbaar zijn. Toepassing ervan op bepaalde passagiersschepen gaat ten koste van de culturele waarde van het schip.
- Richtlijn 76/769/EEG van de Raad van 27 juli 1976 betreffende de onderlinge aanpassing van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen der Lidstaten inzake de beperking van het op de markt

⁷ *List of EU-Directives influencing European protected cultural heritage*. Working Group on EU Directives and Cultural Heritage, november 2005.

brengen en van het gebruik van bepaalde gevaarlijke stoffen en preparaten: het verwijderen van substanties die gevaarlijk zijn voor het milieu tasten ook materialen en behandelingen van beschermd cultureel erfgoed aan doordat zij niet meer op een traditionele manier behouden kunnen worden.

-Richtlijn 89/391/EEG van de Raad van 12 juni 1989 betreffende de tenuitvoerlegging van maatregelen ter bevordering van de verbetering van de veiligheid en de gezondheid van de werknemers op het werk: veiligheidsvoorschriften voor arbeiders kunnen waardevolle gebouwen beschadigen bijvoorbeeld door het bevestigen met bouten van stellingen in muuropervlaktes of het niet meer toestaan om traditionele werktuigen en technieken te gebruiken.

-Richtlijn inzake brandveiligheid: (bron van richtlijn niet geïdentificeerd) met het doel de veiligheid en vluchtmogelijkheden voor het publiek te verhogen. Alle deuren in gebouwen die toegankelijk zijn voor publiek moeten naar de buitenkant open gaan. Negatieve gevolgen : in historische gebouwen moeten de deuren vervangen worden. Bijna zonder enige uitzondering gingen deuren in gebouwen van vóór 1900 open naar de binnenkant.

-Richtlijn 2000/60/EG van het Europees Parlement en de Raad van 23 oktober 2000 tot vaststelling van een kader voor communautaire maatregelen betreffende het waterbeleid: richtlijn voor een verbeterde waterkwaliteit en het verminderen van afspoeling door landbouw. Dit sluit een mogelijk negatief effect in voor kanalisaties, sites en culturele landschappen.

-Voorstel tot richtlijn betreffende geografische informatie in de EU (INSPIRE) COM (2004) 516: deze richtlijn in voorbereiding wil een geünificeerd systeem voor geografische informatie in Europa uitbouwen, met als doel het in kaart brengen en het bewaren van natuurgebieden en het controleren van vervuilingen. Probleem met dit voorstel is dat erfgoedobjecten en gebouwen nog niet opgenomen zijn (en dat wellicht ook niet zullen zijn) in de uitwerking van dit GIS systeem.

We vermoeden dat deze lijst zeker geen exhaustief karakter heeft, maar toch het probleem duidelijk stelt. Verschillende richtlijnen die binnen de Europese wetgevende bevoegdheden voor milieu, volksgezondheid, sociale zaken, voedselveiligheid, landbouw en visserij, tot stand komen, hebben ongewild repercussies op het (materiële) erfgoed. We gaan ervan uit dat dergelijke belemmeringen niet bewust gebeuren. Het creëren van politieke aandacht voor het probleem, maar ook het sturen naar een permanente oplossing ervan met een actieve rol voor het middenveld, is de verantwoordelijkheid die we vanuit de basis willen nemen.

Het Europees Parlement, een actief forum voor erfgoedreflectie?

De wetgevende bevoegdheid binnen de Europese Unie is in de meeste gevallen zo georganiseerd dat het Europees Parlement samen met de Raad van de Europese Unie (nieuwe benaming voor de Raad van ministers) de wetten vaststellen zoals die door de Europese Commissie worden voorgesteld.⁸ In de parlementaire commissies worden de plenaire zittingen voorbereid.

Wat erfgoed betreft, moet duidelijk gesteld dat de EU voor cultuur weinig bevoegdheden heeft en dus de wetgevende en beschermende initiatieven aan de nationale bevoegde autoriteiten overlaat. De EU beheert wel enkele sturende programma's met betrekking tot cultuur. Binnen het Europees Parlement

⁸ Dit is de zogenaamde 'medebeslissingsprocedure' die voor de meeste beleidsdomeinen wordt toegepast. Afhankelijk van de behandelde materie bestaan nog andere besluitvormingsprocedures (de 'instemmingsprocedure', de 'raadplegingsprocedure' en de 'samenwerkingsprocedure')

is het de Commissie Cultuur, Jeugd, Onderwijs, Media en Sport die bevoegd is voor het parlementair werk rond erfgoed. Erfgoed kan niet direct een ‘hot issue’ genoemd worden op de agenda van de commissieleden. In de huidige legislatuur (2004-2009) tellen we toch twee rapporten die onder de noemer erfgoed kunnen worden geplaatst. Ten eerste is er het ‘Verslag over nieuwe uitdagingen voor het circus als onderdeel van de Europese cultuur’⁹ Deze verklaring die oproept tot een erkenning van het klassieke circus als onderdeel van de Europese cultuur werd op 13 oktober 2005 door het Europese Parlement aangenomen. Europese circussen bewegen zich de dag van vandaag in een kluwen van wetten inzake onderwijs, amusement, infrastructuur, vervoer, technische uitrusting, artiesten, mobiliteit, openbare bijeenkomsten, brandveiligheid en dierenbescherming. Een erkenning als ‘onderdeel van de Europese cultuur’ zou de situatie voor circussen in Europa moeten stroomlijnen en versoepelen. Het zou de eerste maal zijn dat de Europese Unie ijvert voor de erkenning van een bepaald soort erfgoed. Sceptische stemmen uit het Europees parlement zelf betwijfelen echter het politieke gewicht van dergelijke tekst. Het is er gekomen op eigen initiatief van een europarlementslid en niet op aansturen van de Europese Commissie. Dit statuut voorziet bijgevolg geen enkel opvolgingsmechanisme. De circussector zelf ziet de erkenning wel als een opsteker.

De ‘Aanbeveling over cinematografisch erfgoed en het concurrentievermogen van verwante industriële activiteiten’¹⁰ daarentegen kwam er wel op initiatief van de Europese Commissie. Qua opvolging bevat dergelijke tekst dan ook een kleine stok achter de deur doordat de Commissie er zich toe verbindt een tweejaarlijks verslag op te maken van de acties die door de lidstaten zijn ondernomen ter uitvoering van deze aanbeveling. De lidstaten moeten maatregelen nemen om het audiovisueel erfgoed te verzamelen, te catalogiseren, te behouden, te restaureren en toegankelijk te maken voor het publiek. Dit blijft echter ‘soft law’ gezien dit ook hier op geen enkele manier met een sanctie verbonden is bij het niet naleven van de aanbeveling. Vraag is of voor het aanbevelen van beschermingsacties, zoals hier voor het cinematografisch erfgoed, de Europese Unie de instelling met het meeste morele gezag terzake is. Ratificeren van een conventie die binnen de Raad van Europa of UNESCO tot stand is gekomen, lijkt op het eerste gezicht van een groter engagement van de ratificerende lidstaat te getuigen.

Uit de bevraging van Europese beleidsmakers is tevens gebleken dat de cultuurcommissie niet erg hoog staat aangeschreven. Slechts enkele leden nemen een heel actieve rol in de commissie op. Het aantal rapporten ligt dan ook beduidend lager dan bij andere parlementaire commissies. Er wordt gezegd dat je de grootste voorvechters voor erfgoed niet in de Cultuurcommissie zal vinden. België wordt in de cultuurcommissie vertegenwoordigd door Ivo Belet (sinds kort lid, daarvóór plaatsvervanger, CD&V) en Philip Claeys (plaatsvervanger, Vlaams Belang). Aan de hand van

⁹ A6-0237/2005

¹⁰ Aanbeveling van het Europees Parlement en de Raad van 16 november 2005 over cinematografisch erfgoed en het concurrentievermogen van verwante industriële activiteiten (2005/865/EG)

parlementaire tussenkomsten kunnen we afleiden dat cultuur of erfgoed niet tot hun concrete actiepunten behoren.

De erfgoedtoets, zinloze fixatie of haalbare doelstelling?

Het strategisch inzetten op de Commissie Cultuur en Onderwijs om een oplossing te vinden voor de eerder geformuleerde problematiek zou een maat voor niets kunnen zijn. Een eventuele tekst zou het niveau en de impact van een aanbeveling niet kunnen overstijgen, want afdwingbare richtlijnen kunnen binnen het Europese cultuurbeleiddomein niet geformuleerd worden.

Gezien de techniciteit van deze problematiek, pleiten we voor een doelgerichte aanpak, eerder dan het streven naar een algemene resolutie die het probleem wel zou aankaarten, maar niet de nodige opvolgingsmechanismen zou insluiten. In ieder geval moet het probleem op Europees niveau aangepakt worden. Volgens de subsidiariteit mag Europa zich enkel met die zaken inlaten die niet op het nationale niveau kunnen worden geregeld. Hier gaat het immers om Europese richtlijnen die onverkort door de lidstaten moeten vertaald worden naar de nationale wetgeving. Op het Vlaams of het federaal niveau hier een oplossing voor vinden zou m.a.w. een conflict opleveren met de Europese wetgeving. We willen in dit rapport een mogelijk te volgen traject voorstellen. Dit traject is geschreven vanuit het standpunt van een middenveld voor erfgoedvrijwilligers en speelt bewust in op de kracht van belangenbehartiging op Europees niveau. Uiteraard hoort een analyse van de mogelijkheden van dit Europees middenveld voor de erfgoedsector bij het totaalplaatje. Daarnaast zal onze aandacht sterk gaan naar de strategische mogelijkheden van het Vlaamse beleidsniveau. De aanbevelingen dienen als spreekwoordelijke steen in de vijver met het doel een strategisch debat op gang te brengen, gedane intentieverklaringen overstijgend.

actief lobbyen, actief amenderen

Dit traject zet o.a. in op de amenderende macht vanuit het parlementaire werk. Een Europese besluitvormingsprocedure is een soort van pingpongspel waarbij de Europese Commissie eerst aan zet is en vanwaar de ‘richtlijn in de maak’ eerst naar het Europees Parlement en dan naar de Raad van Ministers gaat (vervolgens gaat die terug naar het Parlement, de Commissie, de Raad of indien nodig naar een bemiddelingscomité; dit is althans zo in het geval van een medebeslissingsprocedure). Het is relatief eenvoudig voor een Europarlementslid een amendement aan de voorgestelde wettekst toe te voegen, maar ‘men moet er aan gedacht hebben’. En hier knelt nu net het schoentje, er wordt niet aan gedacht. De richtlijnen die onrechtstreeks de grootste impact op materiële erfgoedzorg hebben, komen vanuit de hoek van milieubeheer, volksgezondheid en voedselveiligheid. De richtlijnen die in dit

domein uitgevaardigd worden, zijn steevast erg technisch en voor een leek niet evident te begrijpen, ook voor de doorsnee europarlementariër niet. Daarom laten europarlementsleden zich actief ‘belobbyen’. Een lobbyist wordt gezien als een soort ‘makelaar in informatie’ die tracht de besluitvorming in het voordeel van het bedrijf of de organisatie die hij of zij vertegenwoordigt, te laten gebeuren. Het belang van lobbyisten mag niet onderschat worden. Voor het Europees Parlement zijn ruim 4600 lobbyisten erkend, wat neerkomt op zeven lobbyisten per parlements lid. Men kan het zo gek niet bedenken of er bestaat een lobbygroep voor. Zowel private, publieke als niet-gouvernementele organen kunnen een erkenning als lobbyist verkrijgen en hebben hierdoor vrije toegang tot de gebouwen van het Parlement en hebben bijgevolg rechtstreeks contact (‘in de wandelgangen’) met de parlementsleden. Deze wijze van werken lijkt vanuit de erfgoedwereld wat ongewoon, maar kan niettemin een manier zijn om de verzuchtingen uit de sector kenbaar te maken en parlementsleden te overtuigen uitzonderingen ten voordele van de materiële erfgoedzorg in de goed te keuren richtlijnen te amenderen.

een Europees middenveld voor erfgoed?

Dit is uiteraard geen nieuw verhaal en er bestaan wel degelijk een paar belangenorganisaties die deze rol op zich zouden kunnen nemen. Toch levert dit niet de gewenste resultaten op. Laten we daarom de organisaties die de erfgoedbelangen zouden behartigen op Europees niveau van naderbij bekijken.

EFAH – European Forum for Arts and Heritage

EFAH heeft zijn plaats in de Europese ‘Civil Society’ opgeëist. Dit platform werd opgericht in 1992 naar aanleiding van het Verdrag van Maastricht dat cultuur opnam in het takenpakket van de Europese Unie. EFAH lobbyt actief, dit blijkt op dit moment heel sterk uit hoe het voorliggende nieuwe subsidieprogramma Cultuur2007 (in navolging van Cultuur2000) op sterk onderbouwde wijze bekritiseerd wordt, en hoe in dit kader parlementsleden benaderd worden om aan de verzuchtingen vanuit de basis te voldoen. De ‘70 cents for culture’-actie is het bekendste strijdpunt van deze organisatie. EFAH vertegenwoordigt met ruim 80 aangesloten organisaties (d.z. internationale en

ationale ledenorganisaties, niet-ledenorganisaties en individuele leden) 5000 organisaties verspreid over de 25 EU-lidstaten. De naam van de organisatie doet het anders vermoeden, maar bijna geen enkele erfgoedorganisatie is bij dit forum voor ‘arts and heritage’ aangesloten. Dit zegt misschien iets over de erfgoedsector, maar nog meer over EFAH die zelf toegeeft meer de kaart van de podiumkunsten te trekken. Uit een gesprek bleek wel dat EFAH graag meer invloed zou winnen op het erfgoedvlak, maar een concrete invulling of goede kennis van het veld is er op dit moment niet. Ze zien in ieder geval een groot onderscheid tussen wat zij doen en wat Europa Nostra doet. Het is ook zo dat organisaties als ICOMOS en Europa Nostra, EFAH nooit als representatief beschouwd hebben om te gaan pleiten voor erfgoed bij de Europese instellingen. EFAH en Europa Nostra werken heel sporadisch samen ter verdediging van cultuur in Europa in bredere zin, maar behartigen nooit samen de erfgoedbelangen.

Europa Nostra

Europa Nostra, ‘the Pan-European Federation for Cultural Heritage’, vertegenwoordigt meer dan 200 erfgoedorganisaties verspreid over Europa. Met ‘cultureel erfgoed’ wordt de oude invulling van het begrip bedoeld, namelijk een zuiver onroerende en landschappelijke. De kritiek op EFAH als zou die niet representatief zijn voor erfgoed, geldt, gezien de nieuwe evoluties, eigenlijk ook voor Europa Nostra. Een Europese belangenorganisatie die het verruimde erfgoedbegrip vertegenwoordigt (met inbegrip van het immaterieel erfgoed), bestaat dus op dit moment niet. Hier moet de erfgoedsector zelf nog haar verantwoordelijkheid nemen. Vanuit ons samenwerkingsverband zullen de mogelijke pistes voor de toekomst bekeken worden, maar dit terzijde.

Europa Nostra wil een geïnstitutionaliseerde dialoog bevorderen tussen de Europese instellingen en de organisaties die opereren in het Europese middenveld op zowel het Europees, nationaal, regionaal als lokaal niveau. Onlangs verwoordde het haar aspiraties in het document ‘Cultural Heritage counts for Europe. Position Paper of Europa Nostra’¹¹. Eén van de aanbevelingen die worden gemaakt, verwoordt nu net de impact van de Europese regelgeving op erfgoedzorg. In haar aanbevelingen vertrekt Europa Nostra vanuit de ‘cultuurparagraaf’, het artikel 151 dat de juridische basis van de Europese cultuurpolitiek regelt. Artikel 151.4 zegt: “De Unie houdt bij haar optreden uit hoofde van andere bepalingen van de Grondwet rekening met de culturele aspecten, met name om de culturele verscheidenheid te eerbiedigen en te bevorderen”¹². Europa Nostra zet in op de implementatie van deze bestaande ‘horizontale clausule’: “The Commission might consider accompanying in the future its legislative proposals with an additional “fiche” indicating the compatibility of a given Commission proposal with the provisions of article 151.4 of the Treaty”. In alle bescheidenheid denken we dat

¹¹ Aangenomen door de ‘Europa Nostra Council’ op 2 juni 2005 in Bergen (Noorwegen).

¹² Verdrag van Amsterdam, art. 151.

Europa Nostra het belang van deze ‘horizontale clause’ overschat, gezien het artikel 151 geen restrictief karakter heeft en enkel de ondersteunende Europese cultuurpolitiek regelt. Op dit moment moet korter op de bal gespeeld worden en moet de kaart van het actieve lobbyen getrokken worden, ook (en misschien vooral) om het probleem kenbaar te maken en er terdege een politiek issue van te maken. Europa Nostra echter heeft zich niet als officiële lobbyinstantie geaccrediteerd bij het Europese Parlement en tracht op andere manieren invloed uit te oefenen. Onlangs ging de organisatie over tot het aanschrijven van politici in verband met de vermindering van BTW-tarieven voor restauratiewerken.

Observatory for EU Legislation relevant to Cultural Heritage

De autoriteiten van de Duitse Länder willen een aanzet geven tot het oprichten van een Europese observatiecel rond erfgoed. Dit initiatief wordt ondersteund door de ‘Working Group on EU Directives and Cultural Heritage’, dit is een samenwerking tussen vertegenwoordigers van regeringen, NGO's en onderzoekers van een aantal Europese landen (Noorwegen, Tsjechië, Finland, Nederland en Italië). De observatiecel wil naar eigen zeggen de wetgevende procedures in Brussel opvolgen met als doel de voorstellen van richtlijnen die een negatieve impact op erfgoed hebben in een vroeg stadium te identificeren, en de bevoegde overheden in de lidstaten hierover te informeren om samen of samenwerkend de gepaste actie te kunnen ondernemen. De observatiecel zou dan aan de Europese wettenmakers uitzonderingsclausules voorstellen die bevoegde overheden op nationaal niveau het recht geven andere regels te volgen dan in de richtlijn bepaald indien die laatste de culturele of historische waarde van hetgeen onder de richtlijn valt aantast. Wat als cultureel erfgoed beschouwd wordt, blijft de verantwoordelijkheid van het nationale niveau.

De initiatiefnemers zitten op dit moment vast met het opzetten van de cel en de organisatie ervan. Uit recent contact bleek dat gezocht wordt hoe de observatiecel organisatorisch, financieel en logistiek kan ondersteund worden. We houden de ontwikkelingen in de gaten, maar zien de cel nog niet operatief in de nabije toekomst.

naar een transsectorale samenwerking rond erfgoed en Europa op Vlaams beleidsniveau

De projectpartners volgen de ontwikkelingen binnen de Europese ‘Civil Society’ nauwgezet op. We onderzoeken verder hoe we hier actiever kunnen aan participeren, maar willen ook vanuit Vlaanderen een krachtig en constructief signaal naar Europa laten horen en willen dit via en in samenwerking met het Vlaamse beleidsniveau doen. Via lobbywerk europarlementsleden of andere Europese beleidsmakers gevoelig maken voor deze problematiek, kan niet zomaar in het wilde weg gebeuren:

een continue observatie van wat Europees in de pijplijn zit is eerst en vooral noodzakelijk. Omwille van een goede strategie terzake dringt een samenwerking tussen verschillende overheidsinstanties zich op.

De Europese regelgeving heeft vooral een impact op de materiële erfgoedzorg. Dit is de bevoegdheid van het gewestelijke beleidsdomein Monumenten&Landschappen. Onder materiële erfgoedzorg verstaan we echter ook de sector van het roerend en industrieel erfgoed. Uit de bevraging blijkt onder de vrijwilligers actief in de sector van het industrieel erfgoed een grote frustratie te bestaan. Industrieel erfgoed zit niet alleen op de beleidsmatige breuklijn tussen onroerend en roerend erfgoed en valt bijgevolg vaak uit de boot, maar ondervindt ook een grote impact van de Europese regelgeving. Op dit moment valt industrieel erfgoed onder het decreet op de Volkscultuur, gemeenschapsmaterie dus. Wat minder uitgesproken kan Europese regelgeving eveneens een impact hebben op immateriële aspecten van erfgoed, denken we bijvoorbeeld aan de gevolgen voor het uitvoeren van oude ambachten en voor de kennis van oude technieken.

Aangezien “ieder lid van de Vlaamse Regering verantwoordelijk is voor het internationale verlengstuk van de aan hem of haar toegewezen bevoegdheid of bevoegdheden”¹³, zou initiatief inzake Europese regelgeving in het eigen beleid kunnen ingepast worden. Zowel de minister van Cultuur, als die van Monumenten&Landschappen, schrijven een internationale dimensie van het beleid resoluut in hun beleidsnota’s in. Zeker de beleidsbrief Monumenten&Landschappen verwoordt expliciet de hier behandelde problematiek: “Het steeds toenemende aantal Europese regels en voorschriften inzake veiligheid, arbeidsveiligheid, milieu en hygiëne heeft niet zelden impact op onroerend erfgoed. Een gepaste afstemming is hier vereist, niet alleen om een oplossing te vinden voor de onverenigbaarheden, maar ook om andere onverenigbaarheden te voorkomen”¹⁴. En elders: “In andere gevallen is het noodzakelijk om uitzonderingsmaatregelen voor beschermd erfgoed in te lassen in de desbetreffende regelgeving. Het is noodzakelijk dat op het (inter)nationale niveau processen qua besluitvorming en regelgeving van nabij opgevolgd worden en geëvalueerd naar hun mogelijke consequenties, zodat op voorhand mogelijke toepassingsproblemen voor het erfgoed kunnen opgevangen worden”¹⁵. In de beleidsnota Cultuur komt het problematisch karakter van sommige eurorichtlijnen minder aan bod, maar wordt de beleidsbepalende invloed vanuit Europese regelgevingen zeker niet onderschat. Vanuit Cultuur wordt de transsectorale samenwerking benadrukt met de andere erfgoedoverheid: “Systematisch overleg met betrekking tot de afstemming tussen ‘roerend en immaterieel erfgoed’ en ‘onroerend erfgoed’ is belangrijk. Tijdens dit overleg kan het uitwerken van een gemeenschappelijke intentieverklaring ter sprake gebracht worden”¹⁶. Wij denken dat de kwestie van Europese regelgeving een uitstekende gelegenheid biedt om samen een gemeenschappelijke strategie te ontwikkelen. Hierover dient overleg gepleegd te worden tussen de

¹³ BOURGEOIS, G. *Buitenlands Beleid en Internationale Samenwerking. Beleidsnota 2004-2009*, 6.

¹⁴ VAN MECHELEN, D. *Beleidsbrief Ruimtelijke Ordening / Monumenten & Landschappen 2005-2006*, 69.

¹⁵ VAN MECHELEN, D. *Ruimtelijke Ordening – Monumenten en Landschappen. Beleidsnota 2004-2009*, 56.

¹⁶ ANCIAUX, B. *Cultuur. Beleidsnota 2004-2009*, 34.

twee erfgoedbevoegdheden en dit in nauw overleg met Buitenlands Beleid. Het beleidsdomein Buitenlands Beleid en Internationale Samenwerking (Vlaams niveau) staat in voor beleidsafstemming tussen de verschillende beleidsdomeinen bij internationale activiteit.

Praktisch zien we binnen de werking van Buitenlands Beleid twee mogelijkheden waarop een gemeenschappelijke Vlaamse strategie rond de impact van Europese regelgeving naar het Europese beleidsniveau kan vertaald worden. Ten eerste is er het kanaal van de Vlaamse Vertegenwoordiging. “De Vlaamse Vertegenwoordiging staat in voor het vertolken en verdedigen van officiële Vlaamse standpunten en voor de belangenbehartiging van Vlaamse beleidsopties en beleidsdossiers bij de Europese instellingen”¹⁷. De Vlaamse Vertegenwoordiging maakt deel uit van de Permanente Vertegenwoordiging van België bij de Europese instellingen. Het gemeenschappelijk overleg tussen Cultuur en Monumenten&Landschappen zou de problematiek en bijhorende actiepunten moeten kenbaar maken bij de gedetacheerde ambtenaar van bijvoorbeeld milieu of ruimtelijke ordening. Cultuur of erfgoed is als dusdanig niet afgevaardigd bij de Vlaamse Vertegenwoordiging, gezien de beperkte bevoegdheid van de Europese Unie op cultureel vlak. De afgevaardigde bij de Vlaamse Vertegenwoordiging moet actief de belangen behartigen van de erfgoedsector.

Daarnaast lijkt ons het initiatief van het nog op te richten Vlaams-Europees Verbindingsagentschap een interessante piste voor Europese actie vanuit het Vlaamse erfgoedbeleid, alsook vanuit een maatschappelijk middenveld van erfgoedvrijwilligers. In een nota lezen we: “Het Vlaams-Europees Verbindingsagentschap zal zorgen voor een grotere betrokkenheid van het georganiseerde Vlaanderen bij het Europese gebeuren, zowel ‘top down’ als ‘bottom up’. Daartoe zal pro-actief opgetreden worden bij de totstandkoming en voorbereiding van nieuwe Europese initiatieven. Het bedrijfsleven en het georganiseerde Vlaanderen zullen maximaal geïnformeerd worden en het Verbindingsagentschap zal horizontaal netwerken om tot ideeënuitswisseling en afstemming te komen”¹⁸. Uit de geformuleerde doelstellingen van dit Vlaams-Europees Verbindingsagentschap onthouden we o.a. dat het agentschap zal instaan voor de pro-actieve behartiging van de Vlaamse belangen op het Europese forum, dat ze het Vlaamse middenveld zal informeren over het Europees beleid en regelgeving en de potentiële impact ervan op hun werkgebied, dat ze als schakel zal dienen om de Vlaamse Vertegenwoordiging bij de Europese Unie en de Vlaamse Regering zal informeren over wat er leeft bij het Vlaamse middenveld ten aanzien van bepaalde Europese dossiers. We hopen ten eerste dat het kabinet Buitenlands Beleid de erfgoedsector als een wezenlijk onderdeel van het Vlaamse middenveld beschouwt en dat de geplande verkenningsronde bij potentiële partners ons niet over het hoofd zal zien. We hopen tevens dat het Verbindingsgenootschap de recente verruiming van het erfgoedbegrip in haar belangenbehartiging insluit en zo de Vlaamse dynamiek binnen de sector tracht uit te stralen.

¹⁷ BOURGEOIS, G. *Nota aan de Vlaamse Regering. Betreft Oprichting van een Vlaams-Europees Verbindingsagentschap*, 4.

¹⁸ BOURGEOIS, G. *Nota aan de Vlaamse Regering. Betreft Oprichting van een Vlaams-Europees Verbindingsagentschap*, 2.

De oprichting van het Vlaams-Europees Verbindingsagentschap was voorzien voor eind 2005, maar heeft klaarblijkelijk vertraging opgelopen.

Naast een nauwe samenwerking met Buitenlands Beleid pleiten we voor een permanente aandacht voor Europa binnen de twee kabinetten bevoegd voor erfgoed. Een medewerker die zich als opdrachthouder specifiek met de Europese dimensie bezig houdt en alle mogelijke interactie van Europese en gewestelijke regelgeving van nabij opvolgt, zou een consequente opvolging van een samenwerkingsplatform rond Vlaams erfgoed in Europa garanderen.

Aanbevelingen

Vanuit onze samenwerking tussen de drie Vlaamse organisaties die de vrijwillige erfgoedverenigingen binnen de sectoren onroerend, roerend en immaterieel erfgoed overkoepelen en ondersteunen willen we aan onze voorgedijoverheden volgende aanbevelingen overmaken met het doel tot een structureel antwoord op de impact van regelgeving binnen de Europese Unie op erfgoed te komen:

-binnen de kabinetten Cultuur en Monumenten&Landschappen mandaten creëren voor opdrachthouders die de Europese dimensie permanent opvolgen en samenwerking met alle betrokken partijen initiëren.

-op korte termijn komen tot een gestructureerd en regelmatig overleg tussen de Vlaamse beleidsmakers en hun administratie, en waar nodig die van federale en andere instanties, verantwoordelijk voor erfgoed (cultuur, monumenten en landschappen, milieu, energie...) en voor buitenlands beleid, met als doel het realiseren van een gemeenschappelijke en efficiënte strategie rond geïntegreerde erfgoedzorg in de Europese Unie.

-vanuit deze samenwerking voeling houden met de basis van erfgoedvrijwilligers, dit door de gewestelijke middenveldorganisaties actief bij het overleg te betrekken, gebruik te maken van de aanwezige expertise en terreinkennis, en rekening te houden met specifieke eisen vanuit de sectoren die zij vertegenwoordigen. Op die manier tot een effectief platform van het Vlaamse erfgoedveld in Europa komen.

-vanuit dit platform actief participeren aan het Europees debat via bijvoorbeeld de kanalen van de Permanente Vlaamse Vertegenwoordiging en het nog op te richten Vlaams-Europees Verbindingsagentschap.

-vanuit dit platform het idee ondersteunen van een platform op Europees niveau die de wetgevende procedures opvolgt en de lidstaten de nodige ‘tools’ aanreikt om adequaat uitzonderingsclausules voor erfgoed te bekomen.

-vanuit dit platform er zich toe verbinden een verruimd erfgoedbegrip uit te dragen in Europa, met als doel het helpen bijdragen aan een vernieuwde invulling van erfgoed binnen de Europese Instellingen.

VLAAMSE ERFGOEDVRIJWILLIGERS EN DE EUROPESE DENKKADERS: WOORDEN ÉN DADEN

Uit de bevraging van erfgoedverenigingen blijkt dat theoretische Europese conventies ver af staan van de leefwereld van vrijwilligers. Niettemin beschouwen erfgoedvrijwilligers het als een opdracht van de hen overkoepelende organisaties dit niveau op te volgen en waar nodig hun nek hiervoor uit te steken. De partnerorganisaties zien het als hun taak de dynamiek binnen de Vlaamse erfgoedwereld Europees

uit te stralen. Naast het opbouwen van netwerkstructuren willen we daarom ook vanuit het middenveld conventies/verklaringen met potentieel voor onze sector ondersteunen en de beleidsmakers warm maken hierin mee te gaan. Vanuit onze optiek zouden al deze inspanningen een maat voor niets zijn, mochten de aanbevelingen geen goed uitgewerkte terugkoppeling naar het brede veld van lokale erfgoedvrijwilligers insluiten.

Raad van Europa en het Recht op Erfgoed

Onlangs (27 oktober 2005) werd in Faro (Portugal) de langverwachte ‘Kaderconventie van de Raad van Europa over de bijdrage van het culturele erfgoed aan de samenleving’ goedgekeurd en ter ondertekening voorgelegd.¹⁹ De conventie is in die zin baanbrekend dat zij een kader biedt aan bestaande conventies. De eerste drie erfgoedconventies van de Raad van Europa gingen over ‘hoe’ met het erfgoed moet worden omgegaan (‘le droit du patrimoine’), deze conventie daarentegen beschrijft ‘waarom’ en ‘voor wie’ die zorg voor erfgoed dient (‘le droit au patrimoine’). Vroegere conventies voldoen ook niet aan de invulling die tegenwoordig aan erfgoed wordt gegeven, zeker op het immateriële vlak schieten ze tekort. De kaderconventie vertrekt daarentegen vanuit een dynamische erfgoeddefinitie:

“cultural heritage is a group of resources inherited from the past which people identify, independently of ownership, as a reflection and expression of their constantly evolving values, beliefs, knowledge and traditions. It includes all aspect of the environment resulting from the interaction between people and places through time”²⁰

Daarnaast ontwikkelt de conventie het nieuwe begrip ‘erfgoedgemeenschap’ dat valideren van erfgoed, loskoppelt van ‘eigenaarschap’. Het recht op erfgoed wordt gekoppeld aan de plicht het eigen erfgoed, maar ook dat van anderen, te respecteren. De hele kaderconventie ademt de democratische basisdoelstellingen van de Raad van Europa uit en benadrukt daarom sterk de rol van erfgoed in conflictbeheersing door dialoog en wederzijds respect voor de diversiteit van het erfgoed. Niet toevallig vormden de Balkanoorlogen, waar erfgoed als target de erfgoedgemeenschap het pijnlijkst trof, de aanleiding tot de voorbereidingen van deze kaderconventie. Ook biedt de conventie houvast aan erfgoedgemeenschappen die niet meer op de plek van erfgoed aanwezig zijn. Het is op zich een hele verwezenlijking dat tijdens het uitwerken van de kaderconventie deze delicate oefening waarbij rekening gehouden moest worden met verschillende Europese minoriteiten met succes werd afgerond. Voorts zet de kaderconventie de lijnen uit voor de bijdrage van erfgoed aan de omgeving als een hulpbron voor territoriale cohesie en levenskwaliteit, het duurzaam gebruik van het erfgoed, alsook het

¹⁹ *Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society*.
<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/199.htm>

²⁰ *Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society*, Art. 2 – a.

erfgoed als factor in duurzame economische ontwikkeling. Voor de partnerorganisaties ligt het belang van de kaderconventie ook zeker in de aandacht voor de gedeelde verantwoordelijkheid voor erfgoed van alle leden van de samenleving; waarmee de Raad van Europa opnieuw het belang van het middenveld voor erfgoed (in navolging van de Verklaring van Portoroz) benadrukt. Deze keer wordt de fundamentele rol die erfgoedvrijwilligers en erfgoedorganisaties in het veld spelen, in een bredere maatschappelijke context geplaatst. Als erfgoedactoren worden publieke overheden, experts, eigenaars, investeerders, het zakenleven, niet-gouvernementele organisaties en het middenveld genoemd en daarnaast wordt opgeroepen innovatief op zoek te gaan naar andere medespelers (art. 11 – 12). De context blijft die van respect voor de erfgoedwaarden zoals die zelf zijn toegekend door de verschillende erfgoedgemeenschappen. Dit maakt de kaderconventie misschien tot een soort van ‘moreel’ kader waarbinnen de erfgoedzorg zich dynamisch en maatschappijgericht verder kan ontwikkelen in een Europa van minderheden. Dit is een interessante oefening die wij vanuit het Vlaamse middenveld voor erfgoedvrijwilligers ten zeerste willen ondersteunen. Het aannemen door Vlaanderen/België van de kaderconventie kan een signaal zijn dat het erfgoedbeleid niet enkel vrijblijvend is, maar een duidelijke maatschappelijke meerwaarde insluit. In ieder geval legt de ‘Kaderconventie over de bijdrage van het culturele erfgoed aan de samenleving’ geen verplichtingen tot specifieke actie op, maar wil zij wel de richting bepalen die de ondertekenende lidstaten van de Raad van Europa moeten gaan.

Vlaamse erfgoedvrijwilligers, een voortrekkersrol in Europa

Naast het uitdragen van een actueel erfgoedbegrip, was de maatschappelijke meerwaarde van een middenveld van erfgoedvrijwilligers het vertrekpunt van de samenwerking tussen de partnerorganisaties. Samen gingen en gaan wij op zoek naar de meerwaarde van het Europese niveau voor erfgoedvrijwilligersorganisaties in Vlaanderen. Maar de ambities liggen verder. Een nieuwe aanvraag is ingediend voor een ontwikkelingsgericht project dat op een gedetailleerde wijze de koepelstructuren van erfgoedvrijwilligers in het Europese veld van onroerend, roerend en immaterieel erfgoed in kaart wil brengen. De kennis van de situatie van erfgoedvrijwilligers in andere Europese landen is op dit moment erg gefragmenteerd. Deze ‘mapping’ moet een staalkaart bieden die door Vlaamse, als ook door buitenlandse erfgoedvrijwilligersorganisaties kan worden gebruikt om het nemen van internationale initiatieven te vergemakkelijken. Dit overzicht moet drempelverlagend werken en zo het initiëren van samenwerking, uitwisselingen, contacten, enz. tussen Vlaamse en Europese (lokale) erfgoedverenigingen bevorderen.

Voor ons dient het mappingproject ook als een vorm van netwerkuitbouw die als basis zal dienen voor een internationaal ontmoetingsmoment/studiedag/forum voor Europese erfgoedvrijwilligersorganisaties in het najaar van 2007. Wij willen hiervoor het initiatief nemen omdat

we de nood voelen aan een duidelijk platform voor erfgoedverenigingen in Europa. De ‘Kaderconventie over de bijdrage van het culturele erfgoed aan de samenleving’ zal als achtergrond en kader dienen voor deze interactieve ontmoeting die ervaringsuitwisseling (werkgroepen, lezingen, ‘best practices’) wil combineren met verbodering tussen verschillende Europese vrijwilligers die verschillende Europese erfgoedgemeenschappen vertegenwoordigen. Voor Vlaanderen/België kan dit tevens een uitgelezen kans zijn om uit te pakken met zijn dynamische erfgoedinfilling, zijn zorg voor het ondersteunen van middenveldstructuren, zijn ervaringen met verschillende erfgoedgemeenschappen, enz. Op die manier willen we het vrijwilligerswerk in Vlaanderen en Europa valoriseren en de meerwaarde die de Europese context voor vrijwilligers biedt, actief beleven. Een dergelijk initiatief kan echter niet zonder de morele en logistieke steun van onze voorgedijoverheden, vandaar onze oproep aan die overheden in dit verhaal mee te gaan. Gezien de achtergrond en het belang van dit evenement willen we ook tot een samenwerking met de Raad van Europa komen.

Aanbevelingen

Met de valorisatie van het veld van erfgoedvrijwilligers in Vlaanderen en Europa als uitgangspunt, willen de partnerorganisaties volgende aanbevelingen aan de Vlaamse overheden bevoegd voor erfgoed en buitenlandse beleid overmaken:

-zich rekenschap geven van de inhoud en het moreel belang van de ‘Kaderconventie van de Raad van Europa over de bijdrage van het culturele erfgoed aan de samenleving’ (2005) en een standpunt over deze Kaderconventie innemen en hierover naar het veld van erfgoedvrijwilligers communiceren.

-zowel moreel als logistiek de organisatie door de partnerorganisaties ondersteunen van een internationale studiedag voor Europese erfgoedvrijwilligersorganisaties (najaar 2007) waarbij ontmoeting en ervaringsuitwisseling centraal staan binnen een verruimd en dynamisch erfgoedbegrip. Op die manier een voortrekkersrol spelen voor het verenigde veld van erfgoedvrijwilligers in Europa.

PARTNERORGANISATIES

HEEMKUNDE VLAANDEREN VZW

Huis De Zalm

Zoutwerf 5

2800 Mechelen

T. +32 (0) 15 – 20 51 74

F. +32 (0) 15 – 20 54 23

www.heemkunde-vlaanderen.be

VLAAMS CENTRUM VOOR VOLKSCULTUUR VZW

Gallaitstraat 76/2

1030 Brussel

T. +32 (0) 2 – 243 17 30

F. + 32 (0) 2 – 243 17 39

www.vcv.be

**CONTACTFORUM
VOOR
ERFGOEDVERENIGINGEN**
vereniging zonder winstoogmerk

**VCM-CONTACTFORUM VOOR
ERFGOEDVERENIGINGEN VZW**

Erfgoedhuis Den Wolsack

Oude Beurs 27

2000 Antwerpen

T. +32 (0) 3 – 212 29 60

F. +32 (0) 3 – 212 29 61

www.monument.vlaanderen.be

BIBLIOGRAFIE

ANCI AUX, B. *Cultuur. Beleidsnota 2004-2009*. Brussel, 2004.

BOURGEOIS, G. *Buitenlands Beleid en Internationale Samenwerking. Beleidsnota 2004-2009*. Brussel, 2004.

BOURGEOIS, G. *Nota aan de Vlaamse Regering. Betreft Oprichting van een Vlaams-Europees Verbindingsagentschap*. s.d.

DILLEMANS, R. en SCHRAMME, A. *Wegwijs in cultuur*, Leuven, 2005.

GIELEN, P. en LAERMANS, R. *Cultureel Goed. Over het (nieuwe) erfgoedregiem*. Leuven, 2005.

JACOBS, M. "Immaterieel cultureel erfgoed. De UNESCO-conventie (2003)". *Mores. Tijdschrift voor volkscultuur in Vlaanderen*, speciale editie (2004) 19-20.

JACOBS, M. *Uitbreiding van het begrip erfgoed in het begin van de 21^e eeuw: de UNESCO-conventie van 2003*. Interventie op studiedag 'Vrijwilligersverenigingen, erfgoed en beleid in de 21^e eeuw', 18 mei 2005.

JACOBS, M. "Voorbij Portoroz... Erfgoedverenigingen in Vlaanderen en Europa: een beleidsimpuls". *Mores. Tijdschrift voor volkscultuur in Vlaanderen*. 1 (2005) 7-8.

LUYPAERT, I. *Presentatie van de verklaring van Portoroz. Status Quaestionis in 2005 en nieuwe uitdagingen: conclusies en resultaten van een masterclass met Dag Myklebust op 11 mei 2005*. Interventie op studiedag 'Vrijwilligersverenigingen, erfgoed en beleid in de 21^e eeuw', 18 mei 2005.

SIMONS, S. *Europese Unie voor Dummies*. Nijmegen, 2004.

"Studiedag over de verklaring van Portoroz". *VCM-Contact*, (2005) 5-10.

VAN MECHELEN, D. *Beleidsbrief Ruimtelijke Ordening / Monumenten & Landschappen 2005-2006*. Brussel, 2005.

VAN MECHELEN, D. *Ruimtelijke Ordening – Monumenten en Landschappen. Beleidsnota 2004-2009*. Brussel, 2004.

"Vrijwilligersorganisaties en cultureel erfgoed. Een studiedag in Oslo". *VCM-Contact*, (2001) 17-18.

5th European Conference of Ministers responsible for the cultural heritage. Portoroz, Slovenia, 5-7 April 2001. http://www.coe.int/T/E/Cultural_Co-operation/Heritage/Resources/econfer5.asp#P87_1837

Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society. <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/199.htm>

Europa Nostra
www.europanostra.org

European Forum for Arts and Heritage
www.efah.org